Dve novi knjigi o Prežihovem Vorancu

Od strokovnih spoznanj o pisateljevem življenju do obsežnega romana Toneta Partljiča

PIŠE
VLADKA TUCOVIČ STURMAN

Naj takoj na začetku razjasnim nejasnost, ki bi jo utegnila povzročiti z naslovom. Predstavila bom dve novi knjigi o slovenskem pisatelju in politiku Prežihovem Vorancu (Lovru Kuharju), ki sta izšli lansko leto. Prva je zbornik strokovno-znanstvenih prispevkov z Mednarodnega simpozija ob 75. obletnici pisateljeve smrti, ki je bil 27. novembra 2025 na Ravnah na Koroškem in nosi naslov *Neznani znani Prežihov Voranc (1893–1950)* (Občina Ravne na Koroškem, Prežihova ustanova, Ravne na Koroškem, 2025, v celoti dostopno tudi na spletu), druga pa je leposlovna knjiga s preprostim naslovom *Voranc* (založba Beletrina, Ljubljana, 2025), katere avtor je slovenski pisatelj in komediograf Tone Partljič (roj. 1940) in za katero na zavihku knjige piše, da je napisana "po motivih iz življenja koroškega pisatelja in komunističnega idealista Prežihovega Voranca". Preprostost naslova in njegova kračina pa nas ne smeta zavesti: gre za veličasten biografski roman v dveh izjemno obsežnih knjigah: prvi knjigi je namreč letos sledila še druga, pri čemer prva knjiga obsega 677 strani, druga pa 665! Tako je zdaj pred bralkami in bralci zaključena celota in bo moj zapis govoril pravzaprav o treh knjigah.

Zbornik, ki sta ga uredili dr. Silvija Borovnik z Univerze v Mariboru in mag. Irena Oder, profesorica slovenščine in nekdanja direktorica Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika, prinaša 18 zelo raznovrstnih besedil: od literarnovednih, jezikoslovnih, zgodovinopisnih in etnoloških člankov do bolj osebnih, esejističnih zapisov. Kot je v Uvodniku zapisal župan Občine Ravne na Koroškem in predsednik Upravnega odbora Prežihove ustanove, dr. Tomaž Rožen, "[v] sak čas odpira nova vprašanja in terja premislek o preteklosti, ki oblikuje našo sedanjost. V tem okviru smo se znova obrnili k Prežihovemu Vorancu – k njegovemu življenju, delu in vplivu, ki ga je uresničeval v času, polnem družbenih in zgodovinskih prelomov. Publikacija, ki je pred nami, prinaša raznolike poglede in interpretacije, ki v dialogu med seboj razkrivajo kompleksnost Prežihovega sveta." Prispevki so razvrščeni po skupinah, začnejo se z besediloma dr. Silvije Borovnik: *V Prežihovi senci* in pisatelja Toneta Partljiča: *Voranc samorastnik*, nadaljujejo pa z zgodovinopisnimi prispevki – ddr. Igor Grdina: *Usodni kovčki*, dr. Aleš Gabrič: *Prežihov Voranc in Vinko Möderndorfer*, Vinko Avsenak: *Prežihov Voranc sploh ni bil na Doberdobu?*, Urh Ferlež: *Prežihov Pariz*, dr. Andrej Leben: *Veliki neznanec? Prežihov Voranc in avstrijski literarni prostor*, dr. Bojan Godeša: *Vloga Prežihovega Voranca v prizadevanjih za uresničitev programa Zedinjene Slovenije* in dr. Mateja Ratej: *"Edini dobri Blockschreiber" v Mauthhausnu: Bruno Gerdovič (1914–2002).*

Sledi nekaj jezikoslovno-literarnovedno-teatroloških prispevkov – dr. Eva Pori: *Prežihov jezik na odru: raziskava režijsko-dramaturške in jezikovno-govorne strukture Lorencijeve uprizoritve Boja na požiralniku*, dr. Vladka Tucovič Sturman: *Ljudska pesem v Prežihovi zgodnji kratki prozi in zbirki Samorastniki*, Bojana Verdinek: *Vloga folklornih obrazcev v drugem delu romana Doberdob*,

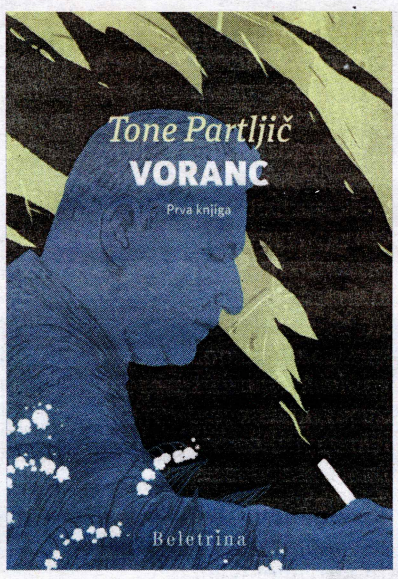

FOTO WWW.FACEBOOK.COM/KOROŠKI POKRAJINSKI MUZEJ

dr. Dragica Haramija: *Prežihova zbirka Solzice in slikanice iz treh črtic*, Barbara Bednjički Rošer: *Prežihova pisateljska zapuščina mladim bralcem* in dr. Florence Gacoin-Marks: *Vpliv Zolajevih romanov na nastanek Doberdoba Prežihovega Voranca – bilanca in nadaljnje hipoteze.* Knjigo pa sklepata besedili koroških domačinov: muzealca Mirka Osojnika: *Voranc – kmet po duši* in etnologinje Andreje Šipek: *Prežihova bajta, spominski muzej Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca.*

Prežihov Voranc je Primorcem, še zlasti pa Slovencem v Italiji, domače ime, ne nazadnje je ime slovenske vasi Doberdob ovekovečil v vojnem romanu *Doberdob* (1940), zato se v nadaljevanju nekoliko posvetim prav prispevku ljubiteljskega zgodovinarja in navdušenega preučevalca prve svetovne vojne, sicer pa plodovitega prevajalca Vinka Avsenaka, ki nosi provokativen naslov: *Prežihov Voranc sploh ni bil na Doberdobu?* Takole je avtor zapisal v izvlečku: "S preučevanjem matičnih vojaških dokumentov Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca in zgodovine njegovega graškega 27. pehotnega polka sem izbrskal nova spoznanja, ki ozadje in podlago romana *Doberdob* kažejo v spremenjeni luči. Lovro Kuhar namreč sploh ni bil na Doberdobu, na soški fronti je bil v boju le kak teden in ni na njej dezertiral k Italijanom, kot izhaja iz romana, marveč se je to zgodilo kasneje na južnotirolski fronti, kjer je v osemmesečnih hudih bojih in trpljenju pele dobil svoj pravi navdih. Ne bomo torej stopali po poteh Amuna Mohorja, ki so plod Vorančevega mojstrskega ustvarjalnega duha, marveč vabim, da družno stopimo po pisateljevih dejanskih vojnih stopinjah."

V zaključku svojega prispevka pa: "Toda vrednost romana ni s tem nič manjša, prav nasprotno. Doberdob je brez dvoma z neverjetno izrazno močjo napisana epopeja slovenskega vojaka, mojstrovina odpora razžaljenih in boja za pravičnejši svet. Prežihov Voranc kaže v njem posluh za raznovrstne stiske tovarišev na bojni črti, poetsko opisuje tesnobno ujetost in odrezanost vojakov v kaverni, na katero ob stokanju ranjenca treskajo granate."

Druga knjiga, ki jo želim predstaviti, roman o Prežihovem Vorancu, kakor ga je izpisalo pisateljsko pero štajerskega rojaka, Toneta Partljiča, ki se je kot nadobudni učitelj še v živo srečal s pisateljevo vdovo, Marijo Kuhar – Mico, Micko ali Micem, kot jo je ljubkovalno klical njen mož, in ki ji je v romanu tudi Partljič namenil precej prostora, ne bi mogel biti neobsežen. Po eni strani zato, ker je bilo Prežihovo življenje, čeprav prekratko (umrl je star komaj 56 let), tako izredno kompleksno – ne smemo pozabiti, da ni bil le izjemen pisatelj s posluhom za trpljenje malega človeka, tako koroškega rojaka kot tudi vojaka v prvi svetovni vojni, temveč je veliko let preživel v Parizu, potoval po Evropi in Rusiji in bil pomembna oseba v takratni komunistični partiji – po drugi strani pa zaradi pregovorne Prežihove krepke postave: bil je postaven in plečat s širokim nasmehom, Oton Župančič ga je v predgovoru prve izdaje *Solzic* (1949) metaforično poimenoval za medveda. V skladu s tem se Partljičev roman tudi začne mogočno – z veličastnim Prežihovim pogrebom 23. februarja 1950, ki je bil dogodek, kakor ga Koroška še ni doživela in ki ga Partljič opiše na kar 27 straneh, citiram le delček: "Šolski otroci vsaj treh osnovnih šol v špalirju, kamor so prikorakali z učitelji, so se zbali, da bi oglušeli, in so si zatisnili ušesa. Tudi nekatere ženske. Toda ne, ni še konca! Kljub strahotnemu zvenenju industrijskih in gasilskih siren so zbrani Korošci zaslišali, kako so jim najprej za hrbtom začeli tolči vsi zvonovi v dolinah ob Meži, Mislinji in Dravi, udarjali so svoj bim bom in žalostno tolkli najprej v guštanjskem sv. Egidiju, a lepo se je slišal tudi zvon svetega Roka z Meškovih Sel ... Potem pa so zazvonili še malo skromnejši zvonovi od sv. Urha, Mohorja, podgorskega Fortunata; kmalu pa so udarili vsi naenkrat že malo oddaljeni mogočni dravograjski zvonovi. Tudi oddaljeni zvonovi v cerkvicah v Šentanelu, na Strojni, Ojstrici onkraj Drave so dodali svoj *zbogom, Voranc, bim bam bom*. Nič se ni poznalo, če v vseh turnih ni bilo vseh zvonov, ker so mnoge odvlekli Švabi za svoje topovske cevi pred leti. Niso še povsod utegnili nabaviti novih, pa tudi država ni skrbela predvsem za cerkve, saj so imeli prednost kaki novi ali obnovljeni industrijski obrati, šole, mostovi ... Zdaj je bil zrak tako nasičen z zvonjenjem in tuljenjem siren, da se je kaka ženica, naslonjena na palico, ozrla navzgor, ali se ni odprlo nebo, da bi videla, ali morda sam sveti Bog ne poganja še kakih nebeških zvonov ..."

V takem in podobnem slogu se roman nadaljuje: Partljičevo spretno pisateljsko pero, ki piše gosto in nasičeno s podatki, opisi in podrobnostmi, pa vendar povsem tekoče in izredno berljivo, kot bi pred bralkami in bralci tekla mogočna reka Drava, ki povezuje Koroško in Štajersko, pri čemer mu pomaga tudi humor, se svojemu avtorju ne izneveri – včasih ga zapelje tudi v žlahtno učiteljsko podučevanje o zgodovinskih dogodkih (ne pozabimo, da je Partljič po svojem osnovnem poklicu učitelj), spretno pa v besedilo vpleta tudi koroško narečno besedje in posebne jezikovne vzorce (npr. onikanje), kar nam je znano že iz Prežihovega jezika in je pogosto bilo prevzeto iz nemščine, npr. iberžen (odvečen), holcar (gozdni delavec, drvar), dečva (dekle), pob (fant), les (gozd), hajzl (stranišče), paver (kmet), erbati (podedovati).

Manj znano dejstvo je, da se je Prežih po drugi svetovni vojni želel preseliti v Trst, o čemer je pripovedoval mladinski pisateljici, urednici in prevajalki Kristini Brenkovi in je le-ta zapisala v svoji knjigi spominov na Prežiha, *Kruh upanja* (1982); še ne polnoleten pa je iz Trsta kot slepi potnik na ladji neuspešno poskušal pobegniti v Ameriko, potem pa se zatekel v Podgoro pri Gorici. Prežihovo srečanje s Primorsko je Partljič opisal takole: "Toda vseeno si ni mogel kaj, da mu ne bi pogosto prihajalo v misel srečanje z morjem v Trstu. Kaka planjava vode, taka prostrana vodna stran sveta, ki je po božji volji povsod slana ... Kakšna druščina bednih delavcev z vseh koncev Evrope. Vsi pa bi šli v Ameriko! In potem tisti topli svet v Gorici, drugačen zaradi burje, zgodnjih češenj, nekih grmov, na katerih so viseli veliki rdeči, napol pajčevinasti cvetovi in ki jim pravijo gruj, kar je prvič videl in slišal, pa drugačna vinska trta, kakor jo je videl na Štajerskem, in potem tiste velike breskve v Vipavski dolini in črno vino teran na okoliškem Krasu, vse to se je drenjalo v spominih po večerih, ko je pustil liste kar na skrinji in sanjaril o svetu."

Ob pravkar prebranem odlomku se sprašujem, katera rastlina bi bila gruj, ki je sicer sopomenka za veliko morsko ribo, ugorja. Da ni Partljič mislil na ruj, za katerega marsikdo, ki vidi njegovo zgodnjepoletno čipkasto (pajčevinasto) osemenje v različnih rdečkastih odtenkih, zmotno meni, da so to rujevi cvetovi. Tudi sicer je vehementnemu piscu tu in tam malce zdrsnilo: ko piše o urednici revije *Domači prijatelj*, pisateljici Zofki Kveder, ki je Prežihu objavila prve literarne spise in mu pisateljsko svetovala, o čemer je Prežih pisal v spominih nanjo z naslovom *Listnica uredništva*, jo na več mestih poimenuje kar "urednica Zofka". Kot da si ne bi zaslužila priimka! Kje je v tem primeru Partljičev prosvetni čut, ki rad poduči in postreže s čim več informacijami? Na strani 104 tudi pomeša vsebino dveh Prežihovih mladinskih črtic iz *Solzic*: črtice *Prvi maj* in *Dobro jutro*: Prežih ni pozdravil izletnikov za prvi maj z "guten Morgen", pač pa je za prvi maj od izletnikov dobil rdeč nagelj, s katerim je brez besed zbežal, nemško pa je (sicer tudi na paši) pozdravil gosposkega neznanca, za katerega je sklepal, da ni Slovenec, le-ta pa mu je odzdravil po slovensko, kar je Prežiha otroka pretreslo in ga spravilo v stisko. Najbolj pa bi mu Slovenci v Italiji lahko zamerili, da je Sovodnje spremenil v – Sotočje: "Zjutraj je bila res megla dol proti Doberdobu in Tržaškemu zalivu. Na levi je videl Petovlje, ki so mu Italijani pravili Peteano. Videlo se je Sotočje, daleč zadaj pa so se kazali beli skalnati obrisi visokih gora, ki jim ni vedel imena." Pred izidom ne bi škodilo več natančnega branja rokopisa več oseb, ne le urednice Tine Vrščaj, ki ni mogla videti, poznati in opaziti vseh pomanjkljivosti, še zlasti, ker verjamem, da bi avtor vse popravke skrbno in hvaležno vzel na znanje.

Naj sklenem pozitivno – navdušujoča je knjižna oprema oblikovalke in ilustratorke Tanje Semion. Obe knjigi krasijo snežno beli cvetovi šmarnic, kar seveda aludira na Prežihovo besedilo *Solzice* (solzice so v koroškem narečju šmarnice), in to ob Prežihovem profilnem portretu – v rokah drži pero. V prvi knjigi, ki obsega čas Prežihovega bivanja na domačem Koroškem, do prebega v Avstrijo, so za pisateljem zelene proge, kakor je zelena domača gozdnata pokrajina; v drugi knjigi, ki zajema revolucionarni čas pred vojno in med njo, so proge tipično – rdeče.

V vseh pogledih monumentalno knjižno delo vsekakor priporočam v branje in vabim tudi k obisku Prežihovih krajev, ki jih je Partljič v tem romanu tako slikovito opisal.